

Edice a materiály

**Majitelé kin
a rakouská státní správa 1912 – 1918**

Dne 18. září 1912 vydalo rakouské ministerstvo vnitra ve shodě s ministerstvem veřejných prací nařízení číslo 191 ř. z. o pořádání veřejných představení kinematografických.¹⁾ Prováděcí výnos ministra vnitra č. 20783 z téhož dne sice označuje tuto normu za „předběžnou úpravu“, ale budiž rovnou řečeno, že s dílčími modifikacemi tvořila nakonec právní rámec české kinematografie až do roku 1941. Příprava tohoto nařízení je sama o sobě tématem na velkou studii, a to tím spíše, že se ve fondech vídeňských centrálních úřadů dochovala k této záležitosti rozsáhlá agenda.²⁾ Ministerstvo vnitra totiž v souvislosti s přípravou centrální právní normy mapovalo kinematografickou praxi ve všech regionech rakouské části monarchie, takže jeho korespondence se zemskými úřady obsahuje množství informací o kinematografických poměrech ve všech korunních zemích, země české nevyjímaje. Zrod tohoto prvního „kinozákona“ si zasluhuje zvýšenou pozornost i proto, že šlo – zdá se – v evropském měřítku téměř o průkopnický čin. Vyplynulo to alespoň z průzkumu, který si ministerstvo vnitra vyžádalo počátkem roku 1912 u ministerstva zahraničních věcí, přičemž kontaktovány byly zastupitelské úřady v těch zemích, jejichž kinematografické poměry považovalo ministerstvo vnitra za analogické – Německo, Francie, Itálie, Belgie a Švýcarsko.³⁾ Ministerským úředníkům tak zřejmě unikla informace, že obdobný zákon o kinematografech byl již v roce 1911 vydán ve Švédsku.

Těžiště přípravných prací však spočívalo zejména v uspořádání písemné a ústní ankety. Ta písemná sondaovala zkušenosti a názory jednotlivých zemských politických úřadů a směřovala k tříbení postoje státní správy ke kinematografii.⁴⁾ Ústní anketa, kterou ministerstvo vnitra uspořádalo ve Vídni ve dnech 16. – 18. dubna 1912, pak měla poskytnout prostor pro prezentování názorů všech zainteresovaných skupin, tedy vedle představitelů státní správy rovněž například majitelům kin, filmovým výrobcům a distributorům, divadelním ředitelům, pracovníkům školství, aktivistům různých výchovných a osvětových spolků, hasičům, stavebním expertům, promítačům apod. Více než sto osob tak v zasedacím sále dolnorakouského sněmu po tři dny bouřlivě diskutovalo o všech tématech, jež mělo chystané nařízení pojednat a tiskem

-
- 1) Nařízení č. 191/1912 bylo vícekrát publikováno, poprvé samozřejmě v říšském zákoníku („Zákoník říšský pro království a země v říšské radě zastoupené“ 1912, částka LXXIX /21. 9./, č. 191, s. 1089 – 1093), naposledy pak v Iluminaci v roce 1994 (*Nejstarší filmové právní předpisy*. „Iluminace“ 6, 1994, č. 2, s. 88 – 96). Pro historiografickou práci je nejdůležitější jeho komentované vydání z roku 1937 (Jiří H o r a, *Filmové právo*. Praha 1937, s. 23 – 169), obsahující jednak prováděcí výnos (včetně původního německého znění), jednak pozdější změny zejména z období první republiky a četné judikáty.
 - 2) Srov. zejména Allgemeine Verwaltungsarchiv (dále jen AVA), Ministerium des Innern 1848 – 1918 (Allgemein) [dále jen MdI], k. 2172.
 - 3) Srov. tamtéž, k. 2172, čj. 2098/1912, 11615/1912.
 - 4) Srov. tamtéž, k. 2172, čj. 11841/1912.

vydaný, téměř stopadesátistránkový stenografický protokol z tohoto jednání je dnes také jediným svědectvím o dobové reflexi nového média.⁵⁾

Nařízení, které ministerstvo vnitra po vyslechnutí všech zainteresovaných stran v letních měsících připravilo, považovali sami jeho původci za provizorium hned v dvojím smyslu. Mělo především stanovit všeobecná pravidla a poskytnout správním úřadům směrnice, jak postupovat v otázkách souvisejících s provozem kin. Řečeno slovy prováděcího výnosu – „jak mají tyto dbáti důležitých zájmů osvěty, zejména ochrany mládeže, jež souvisí s provozem kinematografů, stejně jako jak mají dbáti hospodářských zájmů v úvahu přicházejících“.⁶⁾ Výnos označuje nařízení za p ř e d b ě ž n o u úpravu, „která až do provedení zákonodárné úpravy, jež by se ovšem musila vztahovati také na jiné druhy veřejných zábav a podívaných, má sloužiti bezprostředním potřebám kinematografů, daným rychlým vývojem a rozvojem jejich“.⁷⁾ Druhým zdrojem provizorní povahy této normy byla skutečnost, že šlo do jisté míry o legislativní „experiment“. Ministerstvo vnitra zde vstupovalo do ne zcela zažitého a navíc nestabilizovaného mladého oboru s extrémní vývojovou dynamikou. Bylo proto připraveno shromažďovat zkušenosti se zaváděním nových předpisů a případně je dodatečně přizpůsobit prokazatelným potřebám praxe. Ministr vnitra Karl von Heinold dal tuto vůli zřetelně najevo, když v listopadu 1912 stanovil zemským politickým úřadům červnový termín k vyhodnocení zkušeností po prvních šesti měsících působení nové právní úpravy.⁸⁾ Ta vstoupila v platnost 1. ledna 1913.

Představitelé filmového průmyslu nařízení č. 191/1912 nikterak nepotěšilo. Stanovovalo sice jasná a jednotná pravidla pro provoz kin, ale v několika důležitých bodech odmítlo varianty navržené filmovými distributory a zejména majiteli kin. Zástupcům filmových půjčoven se například nepodařilo prosadit centrální model samostatné filmové cenzury, kterou nařízení nově zavádělo, a to na úrovni zemských politických úřadů. Za své tak vzala vidina cenzurního povolení s celorakouskou platností. Distribuce jednoho filmového titulu po celém Rakousku tedy vyžadovala vícenásobnou komunikaci s úřady, ale decentralizovaný model filmové cenzury měl koneckonců v mnohonárodnostním státě jisté opodstatnění, navíc fungoval bez vážnějších problémů a určitě nepatřil k těm skutečně sporným bodům nové právní úpravy. Z dlouhodobé perspektivy nutno za nejproblematictější označit § 1 odst. 3, konzervující dosavadní princip krátkodobých licencí udělovaných majitelům stálých i kočovných kin na dobu od jednoho roku do tří let. Majitelé kin však byli roztrpčeni i řadou jiných ustanovení, zvláště pak omezením návštěvy kin dětmi a mladistvými. (§ 23 stanovoval, že mládež do 16 let nesmí opráti dosavadní praxi navštěvovat kino po osmé hodině večerní.) Protesty na sebe nedaly dlouho čekat.

Podzimní diskuse nespokojených majitelů kin, jejichž zájmy zastupoval v jednání s úřady Říšský svaz majitelů kinematografů v Rakousku (Reichsverband der Kinematographenbesitzer in Oesterreich), vyústily 19. prosince 1912 v masové shromáždění majitelů a zaměstnanců kin ve vídeňském

5) Srov. tamtéž, k. 2173, čj. 19167/1912. Z českých zemí se ankety ve Vídni zúčastnili vedle několika státních úředníků například majitelé kin Ernst Hollmann z Jablonce nad Nisou, Maxmilian S. Kock z Prahy a Dominik Morgenstern a Johann Süß z Brna. Český zemský výbor zastupoval dr. Jaroslav Šafařovič, který jako tajemník intendance Národního divadla jediný zároveň reprezentoval i české divadelní kruhy, když se ředitel ND Gustav Schmoranz na poslední chvíli omluvil. V českém tisku o anketě podrobně referoval další její účastník, zemský školní inspektor vládní rada František Bílý. Srov.: Bílý, *Anketa o kinematografech ve Vídni*. „Národní listy“ 52, 21. 4. 1912, č. 109, s. 2, a 25. 4. 1912, č. 113, s. 1; František Bílý, *Kinematograf a cenzura*. „Ochrana mládeže“ 2, 1912, č. 4, s. 117 – 121. Srov. též *Anketa*. „Český kinematograf“ 2, 1912, č. 4, s. 53 – 62.

6) J. H o r a, c. d., s. 23.

7) Tamtéž, s. 23 – 24.

8) Srov. AVA, MdI, k. 2173, čj. 39931/1912.

hotelu Wimberger. Zde se zrodila pravděpodobně první z řady rezolucí a memorand, jimiž se majitelé kin snažili u příslušných ministerstev obhajovat a prosazovat své zájmy. Rezoluce vyjadřovala vážné existenční obavy zúčastněných (viz dokument č. 1 naší edice). Apelovala na vládu, aby mj. oslabila ustanovení § 23, zavedla jednotnou centrální cenzuru a aby licence byly udělovány na dobu nejméně pěti let. Žádala též, aby byl odložen počátek platnosti nového nařízení na 1. července 1913; zástupci filmových kruhů by tak získali půl roku pro další vyjednávání s ministerskými úředníky.⁹⁾ Vídeňskou akci podpořily také „cechovní“ organizace v Čechách, které vystoupily především proti omezování návštěvy kin mládeží. Spolek českých majitelů kinematografů uspořádal petiční akci – ve všech pražských kinech mohli rodiče a pedagogové podepsat vyvěšené prohlášení, že nechtějí, aby bylo mládeži do 16 let bráněno navštěvovat filmová představení. Severočeská sekce říšského svazu pak uspořádala 28. prosince 1912 – za účasti delegátů pražského spolku – vlastní protestní schůzi. Místní úřady na ni odpověděly úplným, byť jen krátkodobě platným zákazem návštěvy kin školní mládeží.¹⁰⁾ Protestní aktivity majitelů kin na sklonku roku 1912 samozřejmě nepohnuly úřady k nějakým urychleným revizím připravené normy, takže 1. lednem 1913 počínaje se začalo pořádání kinematografických představení v rakouské části monarchie řídit ministerským nařízením č. 191/1912 ř. z. Ministr vnitra nicméně pod dojmem stížností vyzval politické úřady jednotlivých korunních zemí, aby v přechodném období postupovaly při uvádění nových předpisů do praxe uvážlivě, s ohledem na místní poměry a spíše pomocí domluv a doporučení nežli užíváním nějakých ostřejších prostředků.¹¹⁾

Programová ohleduplnost úřadů byla na místě už proto, že na drtivou většinu majitelů kin kladlo nařízení č. 191/1912 i nemalé nároky investiční. V příloze A totiž obsahovalo detailní a velmi přísné stavební, požární a bezpečnostní podmínky pro budovu kina, na jejichž dodržení se vázalo udělení či obnovení licence (§ 6). Bezprostřední dopad tohoto požadavku měla alespoň částečně zmírnit uplatňovaná zásada, podle níž se zmíněné požadavky prozatím nevztahovaly na podniky provozované s licencí, která byla udělena před 1. lednem 1913; teprve při obnovování licence po tomto datu musel žadatel své kino adaptovat podle stanovených podmínek. I pak však zřejmě zůstával jistý prostor pro vyjednávání. Dokazuje to alespoň případ Viktora Ponrepa – přestože jeho kino v prvním patře domu U modré štiky v Karlově ulici na Starém Městě naprosto neodpovídalo novým předpisům, prodloužilo místodržitelství 20. dubna 1913 Ponrepovu licenci výjimečně ještě do konce srpna 1913. Po tomto termínu mělo být kino uzavřeno, neboť posudek komise pro divadelní prostory z 14. 3. 1913 označil tento prostor za nezpůsobilý pro provoz kina. Ponrepo se proti tomuto rozhodnutí v řádném termínu odvolal a místodržitelství postoupilo jeho případ do Vídně, přičemž vídeňským úřadům samo doporučilo – se zdůrazněním žadatelovy bezúhonnosti – odvolání posoudit kladně. Ministerstvo veřejných prací proto Ponrepovi stanovilo, které konkrétní úpravy musí ve svém kině provést, a ministerstvo vnitra poté jeho odvolání vyhovělo. Podstatné na celé věci je, že vídeňské úřady Ponrepovi řadu požadavků obsažených v příloze A nař. č. 191/1912 odpustily, aby bylo v jeho silách úpravy provést a mohl své kino provozovat dále.¹²⁾

Situace majitelů kin však měla v každém případě k idyličnosti hodně daleko. Po několikaměsíční, z jejich pohledu negativní zkušenosti s novým nařízením se jejich společenstva znovu aktivizovala a zahrnula úřady rezolucemi a memorandy, jež měly kompetentní místa upozornit na nedořešené či špatně řešené problémy. Několik regionálních sekcí Říšského svazu majitelů

9) Srov. AVA, MdI, k. 2172, čj. 47614/1912.

10) Srov. Zdeněk Štábla, *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896 – 1945. I. ČSFÚ* (interní tisk), Praha 1988, s. 209.

11) Srov. tamtéž.

12) Srov. NFA, f. Viktor Ponrepo, i. č. 13.

kinematografů v Rakousku vypracovalo samostatná memoranda, v nichž popsalo neutěšený stav své branže a vneslo konkrétní návrhy na změny některých ustanovení nařízení č. 191/1912. Memoranda nejsou sice datovaná, ale jejich řadu – zdá se – zahájil „pamětní spis“ z Čech. Pod jeho německou, pravděpodobně originální verzí je podepsána sekce Čechy Říšského svazu majitelů kinematografů v Rakousku, českou mutaci naopak podával Spolek českých majitelů kinematografů v král. Českém se sídlem v Praze (viz dokument č. 2).¹³⁾ Agilní předseda největší sekce říšského svazu Ernst Hollmann, majitel kina Metropol v Jablonci nad Nisou, zaslal text předsednictvu svazu do Vídně k posouzení již v dubnu 1913 a 24. dubna jej ve vytištěné formě podal na České místodržitelství.¹⁴⁾ Další memoranda připravily sekce Morava a Slezsko (viz dokument č. 3), sekce Vídeň a Dolní Rakousko, sekce Štýrsko a Korutany a sekce Tyrolsko a Vorarlbersko. Předsednictvo říšského svazu pak ve vlastním memorandu podalo podrobný kritický komentář ke všem problematickým paragrafům ministerského nařízení.¹⁵⁾ Všechna memoranda předalo předsednictvo svazu 16. června 1913 ministerstvu vnitra, dolnorakouskému místodržitelství, policejnímu ředitelství ve Vídni a předsednictvu vídeňské městské rady. Při té příležitosti se deputaci dostalo audience u ministra vnitra a u policejního presidenta.¹⁶⁾

Nežůstalo jen u memorand. Na 29. května 1913 svolalo předsednictvo říšského svazu do vídeňského hotelu Monopol na MariahilferstraÙe protestní shromáždění, na které přizvalo rovněž zástupce ministerstva vnitra, dolnorakouského místodržitelství, policejního ředitelství ve Vídni a dalších institucí. Vystoupila zde řada řečníků, kteří kriticky a nezřídka velmi emotivně komentovali problémové paragrafy nařízení č. 191/1912. Pro nás věcně zajímavé údaje obsahoval zejména projev předsedy české sekce svazu Ernsta Hollmanna, který svůj příspěvek zaměřil na přísné stavební předpisy a poukázal na konkrétní netolerantní chování místních úřadů. I když pražské místodržitelství projevuje vůči majitelům kin vstřícnost, lze prý v německých oblastech očekávat v důsledku stavebních předpisů uzavření asi 22 podniků. V celých Čechách prý bylo dosud investováno do výstavby kin deset milionů korun, přičemž celá polovina této částky připadá na podniky českých Němců.¹⁷⁾ Shromáždění rovněž přijalo dvě rezoluce požadující jednak dočasné zastavení vydávání nových licencí a zrušení „diskriminačního“ § 5 preferujícího při licenčním řízení svazy a korporace s obecně prospěšnými cíly (viz dokument č. 4), jednak nápravu stavu věcí v oblasti filmové cenzury (viz dokument č. 5).

O dva týdny později podpořili majitele kin rovněž poslanci říšské rady. Skupina patnácti poslanců pod vedením dr. Wabera interpelovala na 157. zasedání poslanecké sněmovny 13. června 1913 ministra vnitra ve věci nařízení č. 191/1912.¹⁸⁾ Za nejzávažnější námitku, která v interpelaci zazněla, lze označit tvrzení, že ministerské nařízení z 18. září 1912 je postaveno na mylném právním základě. Licenční systém totiž opírá o dekret dvorní kanceláře z 6. ledna 1836 týkající se zásad policejního dozoru nad kočovnými zábavními produkcemi (viz prováděcí výnos k § 1), jež měly být přísněji sledovány a licence k nim co do množství a délky trvání pokud možno omezovány. Naopak

13) Kuriózní otázku dvojího původce jednoho a téhož textu rozhodujeme ve prospěch severočeských Němců – jednak pro tematické zaměření memoranda na problematiku venkovských a maloměstských kin a jednak pro toporný styl českého textu, poznamenaný místy větnou skladbu němčiny.

14) Srov. *Die Generalversammlung des Reichsverbandes*. „Kinematographische Rundschau“ 1914, č. 306 (18. 1.), s. 4.

15) Srov. AVA, MdI, k. 2174, čj. 30093/1913.

16) Srov. *Tätigkeitsbericht des Reichsverbandspräsidiums*. „Kinematographische Rundschau“ 1914, č. 304 (4. 1.), s. 4.

17) Srov. AVA, MdI, k. 2174, čj. 22453/1913 (hlášení místodržitelského rady Roberta Pruckmüllera), čj. 30093/1913 (protokol z jednání).

18) Srov. tamtéž, čj. 23343/1913.

nařízení č. 191/1912 ř. z. klade důraz na podniky s pevným stanovištěm a s nějakou programovou regulací jejich množství nepočítá. Podle poslanců nejde o nevinnou odchylku, nýbrž o principiální odlišnost cílů obou norem. Této interpretaci dává podle nich za pravdu i postoj úřadů k jiným srovnatelným živnostem, na které se původně dekret z roku 1836 rovněž vztahoval a pro něž byly vypracovány nové předpisy, neboť dekret již neodpovídal aktuální praxi. Tak byl například v roce 1850 vydán divadelní řád a v roce 1867 obdobný předpis pro zpěvní síně.¹⁹⁾ Poslanci se rovněž vyslovili proti omezení platnosti licence na dobu od jednoho roku do tří let bez právního nároku na její prodloužení. Nařízení prý neposkytuje časový prostor pro amortizaci investovaného kapitálu. A konečně se pozastavili nad ustanovením § 1, podle něhož je kinematografická licence přísně osobní povahy a nelze ji převést na jiné osoby, a to ani dědickou posloupností. Nařízení zde prý vstupuje do sféry osobnostního práva (*ius personalissimum*), jež ovšem spadá výlučně do kompetence zákonodárného sboru, nikoliv ministerstva vnitra. V závěrečných dotazech na ministra vnitra vznesli interpelanti mimo jiné požadavek na zařazení kin mezi koncesované živnosti a vyzvali jej, aby u jemu podřízených úřadů zajistil, že licence nebude žadatelům odepřena bez zákonného důvodu, a aby vzhledem k již dost vyostřenému konkurenčnímu prostředí zároveň zamezil dalšímu početnímu růstu udělených licencí.

Všechny tyto stížnosti a podněty vzalo ministerstvo vnitra velmi vážně. V souvislosti s interpelací zjišťovalo, zda mělo nařízení č. 191/1912 skutečně tak závažný existenční dopad a přivodilo krach mnoha podniků, jak naznačují některá memoranda. Kupodivu se ukázalo, že situace v tomto ohledu vůbec není tak dramatická. Ze srpnových hlášení o počtu odepřených licencí vyplynulo, že zemské úřady v Čechách a ve Slezsku neodmítly od počátku roku ani jediného žadatele o licenci, v případě moravského místodržitelství k tomu došlo u dvou kočovných licencí a čtyř licencí stálých, vesměs z důvěryhodně znějících důvodů.²⁰⁾ Ministerští úředníci vypracovali soupis námitek i podnětů majitelů kin a vyžádali si k nim stanovisko zemských politických úřadů. Svodka postojů těchto úřadů k jednotlivým problémům patří k dalším pozoruhodným, informačně vydatným pramenům.²¹⁾ Vyhodnocování zkušeností a shromažďování názorů ovšem zabralo celé měsíce. Říšský svaz majitelů kin jich využil k řadě dalších jednání s úřady v naději, že se mu podaří prosadit žádoucí změny v ministerském nařízení. V červnu 1913 jednali zástupci předsednictva svazu na ministerstvu veřejných prací o zmírnění stavebních a požárních předpisů a na vídeňském policejním ředitelství o zmírnění předpisů bezpečnostních. Na přelomu července a srpna navštívili ministerstvo vnitra ve věci zákazu návštěvy kin dětmi v předškolním věku a omezování návštěvy kin mládeží. Koncem září se říšský svaz ministerstvu vnitra znovu připomněl rezolucí ze spolkového sněmu.²²⁾

19) O oprávněnosti vazby nařízení č. 191/1912 na císařský dekret z roku 1836 vyslovili na stránkách odborných periodik pochybnost i někteří představitelé české právní vědy, zejména Jan Heller (*Úvod do práva kinematografu*. „Sborník věd právních a státních“ 13, 1912 – 1913, s. 356 – 358), František Weyr (*K otázce propachtování kinematografických licencí podle min. nař. ze dne 8. září 1912, č. 191, ř. z.* „Časopis pro právní a státní vědu“ 16, 1933, č. 3 – 5, s. 271) a Bedřich Novák (*Propachtování kinematografické licence*. „Právník“ 74, 1935, sešit 4, s. 637 – 654). Stanovisko ministerstva vnitra naopak zcela akceptoval Jiří Hora (*Propachtování kinematografických licencí*. „Právník“ 74, 1935, sešit 7, s. 459 – 484) a v novější době i právní historik Karel Litsch (*Začátky českého filmu a právní předpisy*. „Iluminace“ 2, 1990, č. 1, s. 25).

20) Takovým důvodem byla například platební neschopnost žadatele či nedodržení povinnosti osobního provozování licence. Jeden žadatel byl odmítnut proto, že byl již držitelem dvou licencí ve Slezsku. Srov. AVA, Mdl, k. 2174, čj. 23343/1913.

21) Srov. tamtéž, čj. 3229/1914.

22) Srov. *Tätigkeitsbericht des Reichsverbandspräsidiums*. „Kinematographische Rundschau“ 1914, č. 304 (4. 1.), s. 4.

V podobných aktivitách svaz pokračoval i v roce 1914, přičemž se mu dostávalo signálů, že ministerstvo je přístupné ke změnám sporných ustanovení, ba dokonce že je i připraveno vypracovat nové nařízení. To alespoň sdělil ministr vnitra 20. května 1914 deputaci říšského svazu při audienci u příležitosti předání nového memoranda tyrolsko-vorarlberské sekce.²³⁾ Úřední korespondence s ministerstvem veřejných prací a s podřízenými politickými úřady pak svědčí o tom, že ministerstvo určité úsilí dovést celou záležitost k nějakému akceptovatelnému kompromisu skutečně vyvíjelo.²⁴⁾

Vstup Rakouska-Uherska do válečného stavu v červenci 1914 věci samozřejmě nepomohl, naopak ji odsunul na vedlejší kolej, i když nelze říci, že by otázka revize ministerského nařízení zapadla či odezněla úplně. Kina ostatně hrála dále, podílela se na propagaci rakouského vlastenectví a stala se rovněž jedním z finančních zdrojů pro zabezpečení válečných poškozců, vdov a sirotků. Byla již do té míry neodmyslitelnou součástí každodenního života monarchie a faktorem takového sociálního vlivu, že už je centrální a jim podřízené úřady nemohly pustit ze zřetele. Čas nicméně plynul a vůle k dořešení problémů kinematografického provozu zřejmě slábla. Také se v denní praxi „pročišťovala“ suma kritizovaných aspektů. Některá dříve vášnivě diskutovaná témata jako by se přitom vytratila. Noční můrou přestaly být vzhledem k benevolentnímu postupu úřadů například přísné stavební a bezpečnostní normy. Zdá se, že ani různá omezování návštěvy kin mládeží ze strany městských či školských úřadů neměla tak fatální dopad, jaký prorokovali majitelé kin. Jistě mimo jiné i proto, že tyto zákazy nebyly důsledně dodržovány. Některými problémy se zase ministerstvo vnitra nejspíš ani nemínilo zabývat. Naprázdno tak vyzněla například energie vložená do boje říšského svazu majitelů kin proti razantnímu nástupu kin provozovaných obcemi a různými korporacemi. Jim však patřila v očích státní správy budoucnost a snaha říšského svazu o jejich diskreditaci se proto zcela minula účinkem. Není sporu o tom, že privátní majitelé kin museli tento problém pociťovat zejména v provinčních oblastech velmi palčivě. Nicméně ani první světová válka nedokázala přerušit prudký rozvoj kinematografie a ten konkurenční prostředí ve stále houstnoucí síti kin částečně zmírňoval.

Dialog filmových kruhů s úřady se tak postupně soustředil na témata nejpodstatnější – témata systémové povahy. K nim od počátku patřila otázka filmové cenzury. Nařízení č. 191 z 18. září 1912 uvedlo v život čtyřčlenné cenzurní poradní sbory zřízené při každém povolujícím úřadě, tedy při všech zemských úřadech, a rekonstitovalo tak – na vyšší úrovni ovšem – decentralizovaný model filmové cenzury. Stal se tedy pravý opak toho, o co usilovali zástupci filmových institucí. Ti prosazovali princip cenzury centralizované, s možností sekundární cenzury na úrovni zemí. Zřídit centrální cenzurní sbor pro celé Rakousko nebylo podle názoru ministerstva schůdné, ale zástupcům kinematografie se dostalo příslibu, že roli centrálního cenzurního sboru převezme vídeňská cenzura, jejíž verdikty budou zemskými úřady víceméně respektovány. V tomto smyslu prý ministr vnitra příslušným výnosem také tyto úřady instruoval. K rozčarování filmových kruhů však začaly některé nově ustavené cenzurní sbory žít vlastním životem a cenzurovat celou místní distribuční nabídku, jak jim někdy ostatně ukládaly i policejní předpisy. Podle nich se například v Čechách mohly od 1. května 1913 promítat pouze filmy cenzurované pražským místodržitelstvím.²⁵⁾ Zpočátku se přitom zdálo, že se ideu ústřední cenzury podaří prosadit. Z ústní ankety v dubnu 1912, kde byla otázka cenzury obsáhle diskutována a majiteli kin velmi přesvědčivě argumentována, vzešel totiž závěr, podle něhož mají sice cenzuru vykonávat zemské úřady, ale zároveň se připouští možnost zřízení nějakého centrálního cenzurního orgánu, který by

23) Srov. *Eine Audienz beim Minister des Innern Baron Heinold. Eine neue Kino-Verordnung in Sicht*. „Kinematographische Rundschau“ 1914, č. 324 (24. 5.), s. 1 – 3.

24) Srov. např. AVA, MdI, k. 2174, čj. 38004/1914.

25) Srov. Z. Š t á b l a, c. d., s. 214.

zemské úřady pravidelně informoval o povolených a zakázaných filmech, přičemž by těmto úřadům i nadále zůstávala otevřena možnost vlastní preventivní i represivní cenzury.²⁶⁾ Ministerstvo vnitra nakonec tento záměr opustilo a přiklonilo se k méně praktickému modelu paralelní vícenásobné cenzury. Určité zjednodušení a hlavně odvrácení hrozby čtrnáctinásobného cenzurování několika tisíc filmů ročně přinášel § 21, který úřadům umožňoval upustit od „předvedení na zkoušku“ a využít cenzurního verdiktu z jiného správního území. V prováděcím výnosu k tomuto paragrafu argumentuje ministerstvo své rozhodnutí jednak kompetenčními předpisy, jednak rozmanitostí poměrů, k nimž nutno při výkonu cenzury přihlížet.²⁷⁾ Role centra tedy v nařízení žádným způsobem posílena nebyla a rezoluce, kterou na protestním shromáždění 29. května 1913 přednesl předseda Spolku filmových průmyslníků v Rakousku (Bund der Kino-Industriellen in Oesterreich) Josef Somlo, ani nové memorandum z 2. srpna 1916 podané v této záležitosti společně Říšským svazem majitelů kinematografů a zmíněným spolkem nepohnuly ministerstvo vnitra k žádným změnám.²⁸⁾ Není ovšem vůbec vyloučeno, že v revidované verzi by k takové změně došlo. V již zmíněné svodce názorů zemských politických úřadů se totiž naprostá většina z nich vyslovila pro zřízení centrální říšské cenzury.²⁹⁾ Zajímavý je další vývoj filmové cenzury po rozpadu Rakouska-Uherska. V Rakousku zůstal zachován model decentralizovaný, chápaný jako demokratický, přičemž idea centralizované cenzury byla odmítnuta jako symbol „starých pořádků“. Naopak v Československu byla centralizace filmové cenzury prvním krokem, který nová státní správa na poli kinematografie učinila. Realizovala přitom vlastně variantu navrhovanou na počátku desátých let právě zástupci kinematografie – pokud pražský cenzurní sbor shledal, že daný film je třeba přezkoumat ještě z hlediska slovenského, mohl film povolit k předvádění „s výhradou pro Slovensko“ a cenzuru pro distribuci filmu na Slovensku přenechat ministerstvu s plnou mocí pro správu Slovenska v Bratislavě.³⁰⁾

Ústředním tématem dialogu majitelů kin se státní správou však byla jednoznačně otázka zkoncesování kinematografické živnosti. Na tuto novou sféru zábavního průmyslu byl aplikován rakouský licenční systém, který počítal s časovým omezením licencí. Můžeme bezesporu věřit všem kritikům tohoto systému, kteří poukazovali na trvale nejistou situaci kinematografických podnikatelů. Zřízení stálého kina vyžadovalo značnou vstupní investici, a stát přitom neposkytoval majitelům kin žádné záruky, že budou moci svůj podnik také delší dobu provozovat. Ať projevovaly rakouské úřady ohledy sebevětší, vývoj dal obavám majitelů kin jednoznačně za pravdu. Stát mohl díky licenčnímu systému kdykoliv na kina vztáhnout ruku a podle své libovůle měnit strukturu jejich provozovatelů. Také tak ostatně zanedlouho učinil – to už ovšem nebyl stát rakouský, nýbrž československý.³¹⁾ Majitelé kin požadovali, aby jejich živnost byla prohlášena za koncesovanou ve smyslu § 15 živnostenského řádu. Ten se totiž zatím na jejich živnost nevztahoval, neboť „podniky pro veřejné zábavy a všeliká představení“ byly císařským patentem z 20. 12. 1859,

26) Srov. *Stenographisches Protokoll der Enquete über das Kinematographenwesen*, s. 61 – 89 (AVA, Mdl, k. 2173, čj. 19167/1912), a zápis z porady zástupců zemských úřadů konané 19. dubna 1912, den po skončení ankety (tamtéž).

27) Srov. J. H o r a, *Filmové právo*, s. 131.

28) Srov. AVA, Mdl, k. 2175, čj. 49461/1917. Problematikou rakouské filmové cenzury do roku 1918 se detailně zabývá disertační práce Idy Wickenhauserové *Die Geschichte und Organisation der Filmzensur in Österreich 1895 – 1918*, (Phil. Diss.), Wien 1967.

29) Srov. AVA, Mdl, k. 2174, čj. 3229/1914.

30) Srov. J. H o r a, *Filmové právo*, s. 117.

31) Například výnos ministerstva vnitra z 18. 1. 1926 zakazoval udělit v místech s více než 5000 obyvatel licenci jednotlivcům či sdružením, jež nesledují účely dobročinné nebo kulturní. Srov. J. H o r a, *Filmové právo*, s. 47.

č. 227 ř. z., č. V, písm. o), z jeho působnosti vyňaty. Živnostenský řád rozlišuje živnosti svobodné, řemeslné a koncesované, přičemž živnosti řemeslné a koncesované v §§ 1 a 15 konkrétně vyjmenovává, neboť jejich vykonávání je vázáno na splnění určitých podmínek. V tomto smyslu lze koncesovanou živnost označit za nejpřísnější formu živnosti. Dodatečné zařazení veřejného předvádění filmů mezi koncesované živnosti umožňoval § 24 ž. ř., který dával ministru obchodu pravomoc podřídit koncesi v případě potřeby ještě jiné živnosti než v § 15 dosud jmenované. Majitelé kin si od tohoto kroku především slibovali, že odstraní časové omezení platnosti licencí. Celá věc by však měla ještě další podstatný efekt. Živnostenský řád totiž ukládal živnostníkům povinnost organizovat se v odborných společenstvech, která pak byla partnerem státním orgánům při řešení problémů daného oboru a na které státní správa delegovala i některé pravomoci. Pro kinematografický obor by existence takového společenstva znamenala nepochybně společenský vzestup a perspektiva „řádne“ integrace oboru do hospodářských struktur státu včetně vazeb na obchodní a živnostenskou komoru musela jistě na majitele kin působit lákavě.

Nespadalo do kompetence ministerstva vnitra učinit takovéto rozhodnutí a ministr vnitra to v prováděcím výnosu k nařízení z 18. září 1912 také zřetelně vyjádřil: „Bylo by rovno zásadní úpravě, kdyby provoz kinematografů měl být předmětem živnostenského práva, jež za určitých podmínek ve formě koncese musí být propůjčováno a provozováno; takovou úpravu nelze provést pouhým nařízením, nýbrž nutno ji vyhradit zvláštnímu zákonu.“³²⁾ To ovšem majitele kin vůbec neodradilo od opakovaných pokusů tuto ideu prosadit. Spolek českých majitelů kinematografů v král. Českém tuto problematiku oživil v dopise ministerstvu vnitra z 2. března 1915 (viz dokument č. 6). V dubnu 1915 pak delegace spolku navštívila v této věci ministerstva vnitra, obchodu a veřejných prací ve Vídni. Všude se jí dostalo ujištění, že se na věci pracuje a že na přípis jejího spolku bude brán zřetel.³³⁾ Přesvědčeného zastánce tohoto kroku našla zejména v ministru veřejných prací Ottokaru Trnkovi, který jejich návrh doporučil ministru vnitra i ministru obchodu.³⁴⁾ V červnu pak spolek zaslal do Vídně návrh osnovy nařízení.³⁵⁾ Angažoval se rovněž říšský svaz, který ze své valné hromady konané na sklonku července 1915 vyslal na ministerstvo vnitra deputaci. Oproti původnímu odhodlání hovořit o koncesi vnesla deputace, kterou přijal hrabě Zedwitz, požadavek zavést princip doživotní licence a právo licenci propachtovat či prodat. Dozvěděla se však, že licenci nelze propůjčit do úmrtí, nýbrž jen na dobu neurčitou a její prodejnost že je vyloučena. Říšský svaz měl vyčkat, jak dopadne návrh českého spolku. Ten se po tomto debaklu, jemuž byl přítomen i jeho zástupce, rozhodl postupovat již samostatně, nezávisle na říšském svazu.³⁶⁾ Také slezská sekce říšského svazu přišla s vlastní iniciativou a připojila se v dopisu ministerstvům vnitra a obchodu ze dne 13. října 1915 k požadavku českých kolegů (viz dokument č. 7).

Jakkoliv měla tato idea podporu ministerstva veřejných prací a částečně snad i ministerstva vnitra, narazila na nesouhlas ministerstva obchodu. To nepřijalo tezi o neustálé hrozbě velkých ztrát, jež se mohou týkat nanejvýš jen prvního licenčního období. Také množství žadatelů o kinolicenci bylo mu dokladem toho, že ekonomické riziko zde není tak dramatické, jak je majitelé kin podávají. Především však ministerstvo obchodu odmítalo představu, že by mělo dojít k dělení dosud jednotných kompetencí. Vztažení živnostenského řádu na kina by totiž znamenalo jejich začlenění do resortu ministerstva obchodu, aniž by ovšem zanikla jejich vazba na resort ministerstva

32) Tamtéž, s. 23.

33) Srov. zápis z výborové schůze Spolku českých majitelů kinematografů v král. Českém konané dne 28. dubna 1915. Kniha protokolů výborových schůzí 3. 2. 1915 – 10. 1. 1917, NFA, f. Ústřední svaz kinematografů v ČSR.

34) Srov. AVA, MdI, k. 2175, čj. 58350/1915.

35) Srov. zápis z výborové schůze spolku v knize protokolů ze dne 30. června 1915.

36) Srov. zápis ze dne 4. srpna 1915 tamtéž.

vnitru. Připomeňme, že právě tento model duální resortní příslušnosti pak vznikl v Československé republice a přinesl řadu problémů. Podle názoru ministerstva obchodu lze celý problém řešit samostatným zákonem, analogicky s divadelním podnikáním.³⁷⁾ Zdá se, že se tímto stanoviskem z poloviny října 1915 pro všechna zainteresovaná ministerstva celá záležitost uzavřela. Epilog neochabujícímu úsilí majitelů kin v této etapě tvoří nový přípis Spolku českých majitelů kinematografů v král. Českém z posledních týdnů Rakouska-Uherska (viz dokument č. 8). Dopis s návrhem osnovy, datovaný 11. září 1918, je na rozdíl od všech ostatních, hojně podtrhaných dokumentů nedotčený – vídeňští úředníci už jej zřejmě ani nečetli.

Ivan Klimeš

Archeografický úvod

Všechny editované dokumenty pocházejí z fondu vídeňského ministerstva vnitř (Ministerium des Innern 1848 – 1918 /Allgemein/), který je uložen ve Všeobecném správním archivu (Allgemeine Verwaltungsarchiv) ve Vídni. Různých memorand na téma poměrů v kinematografii vznikla v desátých letech celá řada, jistě zejména proto, že rakouské úřady poněkud otálely s dořešením právní úpravy kinematografického oboru. Vzhledem k množství a rozsahu těchto textů jsme byli nuceni koncipovat naši edici výběrově. Většina memorand se ostatně po věcné stránce do značné míry překrývá, takže informační ztráty způsobené výběrem nejsou příliš veliké. Do naší edice jsme zařadili především všechny nalezené, dosud prakticky neznámé dokumenty pocházející z českých zemí. Přinášejí mimo jiné i cenná svědectví o situaci kin na našem území. K dokumentům české proveniencce jsme připojili tři rezoluce z vídeňských protestních shromáždění majitelů kin reagujících na vydání ministerského nařízení č. 191 z 18. září 1912. Dokreslují atmosféru zápasu kinematografistů s centrálními úřady a doplňují tematický rejstřík výhrad filmových „interesentů“ vůči zmíněné právní normě.

Rezoluce ze shromáždění majitelů a zaměstnanců kin 19. prosince 1912 ve Vídni (dokument č. 1) je jednostránkový, tiskem vydaný leták. Tištěnou formu, navíc výpravně koncipovanou, mají rovněž memoranda Spolku českých majitelů kinematografů v král. Českém (dokument č. 2) a sekce Morava a Slezsko Říšského svazu majitelů kinematografů v Rakousku (dokument č. 3). Všechny ostatní dokumenty jsou strojopisy, v nichž si příjemce (s výjimkou neporušeného dokumentu č. 8) vybrané pasáže zatrhl či podtrhl, v případě dokumentu č. 7 i připsal marginální rukopisné komentáře. Dokumenty č. 4 a 5 jsme převzali z přílohy ke strojopisnému hlášení místodržitelského rady R. Pruckmüllera. Vyskytují se však i v tištěné formě (textově téměř identické) jako součást tiskem vydaného protokolu z protestního shromáždění (AVA, Ministerium des Innern, k. 2174, čj. 30093/1913, s. 8 a 12). Při přípravě edice jsme vycházeli z *Pravidel pro vydávání novodobých historických pramenů* (Studie ČSAV 12, Academia, Praha 1978). Textově jsme do editovaných dokumentů zasáhli v jediném případě, a to v dokumentu č. 8, kde jsme v názvu § 15 opravili v intencích terminologie užívané v ostatních paragrafech chybný termín *prováděcí* povolení na povolení *předváděcí*. Edice je vybavena dvojím poznámkovým aparátem: písmenné indexy odkazují ke grafickým zvláštnostem textu, číselné k věcným komentářům. Dokumenty č. 1, 3, 4, 5 a 7 jsou původně psány v německém jazyce; pro účely naší edice je přeložila Yveta Blovká. U přeložených dokumentů jsme upustili od evidence grafických zvláštností textu, upozorňujeme pouze na rukopisné vstupy.

Studovat ve vídeňských archivech a knihovnách umožnilo editorovi stipendium, které mu poskytl Österreichisches Ost- und Südeuropa-Institut (OSI), konkrétně jeho brněnská pobočka na Masarykově univerzitě. Editor připomíná tuto skutečnost s vděčností a zvláštní poděkování rád vyjadřuje obětavé dr. Janě Stárkové.

I. K.

37) Srov. AVA, MdI, k. 2175, 58350/1915.